

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
VILÁGGAZDASÁGI KUTATÓINTÉZET

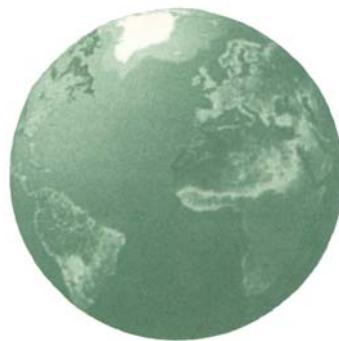
Műhelytanulmányok

48. szám

2003. szeptember

Szemlér Tamás

**FRANCIAORSZÁG GAZDASÁGI HELYZETE ÉS
A FRANCIA GAZDASÁGPOLITIKA ELŐTT ÁLLÓ KIHÍVÁSOK**

1014 Budapest, Orszagház u. 30.
Tel.: 224-6760 • Fax: 224-6761 • E-mail: vki@vki.hu

BEVEZETÉS*

A francia gazdaság számos olyan jeget mutat, ami a fejlett nyugat-európai gazdaságokra általában jellemző. Ugyanakkor a más országokban is ismerős problémák – a lassú ütemű gazdasági növekedés, a foglalkoztatás elégtelen szintje, az államháztartás egyensúlyban tartásának nehézségei – kezelésére az elmúlt bő fél évtizedben Franciaországban részben olyan módszereket alkalmaztak, amelyek eltértek a másutt megismertektől. Az 1998 és 2000 közötti periódus főbb makrogazdasági mutatói azt jelezték, hogy ezek a módszerek sikeresek lehetnek: Franciaország számos más fejlett nyugat-európai országnál nagyobb mértékben volt képes dinamizálni gazdaságát az időszak fellendülése idején. A sikertörténet azonban 2001-től megtorpanni látszik, a francia gazdaságpolitika ezért újabb reformokkal kíván válaszolni a lassuló növekedés kapcsán ismét kiéleződő feszültségekre.

Jelen tanulmány célja az, hogy bemutassa a Franciaország gazdasági helyzetéből adódó legfontosabb kihívásokat, s ezek tükrében értékelje a tervezett vagy már megszületett gazdaságpolitikai reformterveket. Ebben sokat segít az 1998 óta eltelt idő vizsgálata (benne a maastrichti konvergencia-kritériumok teljesítését követő néhány év francia sikereinek kutatása), illetve a nemzetközi összehasonlítás. Ez utóbbi különösen az eurózóna országai, közülük is elsősorban a franciák legfontosabb politikai és gazdasági partnere, Németország tekintetében lehet fontos és hasznos.

* A tanulmány az Oktatási Minisztérium támogatásával készült (a projekt száma: OM NKFP/5/020/2001).

1) GAZDASÁGI FEJLŐDÉS 1997 ÓTA

1.1. Az 1990-es évek végének fellendülése

Az 1990-es évek első felének gazdasági fejlődésére Franciaországban – hasonlóan a legtöbb nyugat-európai fejlett országhoz – rányomta bélyegét a mélypontját 1993-ban elérő recesszió. A kilábalás igencsak lassú volt, a gazdasági növekedés üteme csak mérsékelten emelkedett, s még 1996-ban is csak alig haladta meg az egy százalékot. A gazdasági és pénzügyi unió (EMU) maastrichti kritériumainak (konkrétan az államadóságra és az államháztartási hiányra vonatkozó feltételeknek) a teljesítése szintén veszélyben forgott, így igen korlátozott mértékben volt csak lehetőség állami gazdaságélénkítésre.

A növekedési ütem 1997-ben gyorsult érezhetően, megközelítve a két százalékot. Korántsem volt ez mindegy abból a szempontból, hogy 1997 volt a referenciaév a maastrichti kritériumok teljesítését illetően. Az újból meginduló gazdasági növekedésnek (is) köszönhetően Franciaország megfelelt a követelményeknek, beleértve a leginkább kérdéses államháztartási hiány/GDP-arányt is. A kérdés ezek után – valamint a stabilitási és növekedési paktum 1997. júniusi amszterdami elfogadását követően – már az volt, hogy mennyire maradhat tartós az 1997-re elért viszonylagos stabilitás. A válasz jelentős mértékben attól függött, hogy tovább élénkül-e a francia gazdaság.

1. táblázat
A GDP és összetevői éves növekedése,
1998–2000
(változatlan árakon, az előző év százalékában)

	1998	1999	2000
Magánfogyasztás	3,4	3,2	2,5
Kormányzati kiadások	-0,1	1,5	2,7
Bruttó állótöke-képződés	7,0	8,3	7,7
Ebből: gépek	12,5	11,9	11,5
Ebből: építkezések	1,9	6,1	7,2
Áruk és szolgáltatások exportja	8,3	4,3	12,7
Áruk és szolgáltatások importja	11,6	6,2	14,3
<i>GDP</i>	<i>3,4</i>	<i>3,2</i>	<i>3,8</i>

Forrás: European Commission (2002), p. 477.

Az 1998 és 2000 közötti időszak látványos gazdasági növekedést hozott (*1. táblázat*). A változatlan árakon számított bruttó hazai termék (GDP) növekedése mindhárom évben meghaladta a három százalékot, sőt 2000-ben közel járt a négy százalékhoz.¹ A magánfogyasztás növekedésének üteme 1998–1999-ben megegyezett a GDP növekedési ütemével, majd 2000-ben valamelyest elmaradt tőle, de a vizsgált három évben a magánfogyasztás összességében a növekedés egyik stabil pillérét jelentette. Ugyanakkor a kormányzati kiadások dinamikája messze elmaradt a GDP növekedési ütemétől (sőt, 1999-ben minimális mértékben még csökkentek is); ez jótékony hatással volt az államháztartás egyensúlyára, amire a későbbiekben még külön kitérünk. A beruházások erőteljes növekedésén belül mindhárom évben jól látható a gépi beruházások gyors bővülése, illetve az építkezések felfutása. A külkereskedelem is dinamikusán, igaz, nem egyenletes tempóban növekedett; itt a folyamatokat befolyásolta más tényezők mellett a számlapénzként 1999-től megjelenő euró dollárhoz viszonyított árfolyamának

¹ A tanulmányban az összehasonlíthatóság kedvéért általában az Eurostat által publikált adatokat használjuk; ahol ettől eltérünk, azt külön jelezzük; a forrásokban használt kerekítések miatt előfordulhat, hogy bizonyos tételeknek a táblázatokban szereplő összege/különbsége nem pontosan egyezik az adott tételek táblázatbeli értékeinek összegével/különbségével. A reál GDP 2000. évi növekedési ütemével kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy az INSEE (a francia nemzeti statisztikai hivatal) számításai szerint az ütem jóval nagyobb, 4,2%-os volt (Lettre Mensuelle de Conjuncture No. 458, máj 2003, p. 20).

alakulása is. A gyors növekedés azzal is járt, hogy a kapacitáskihasználtság 2000 második felévére évtizedes rekordértéket ért el (a felmérések szerint 87,5%-os kapacitáskihasználtság² megközelítette az 1990. évi szintet).³

Az 1998–2000-es időszak gyors növekedése jelentős javulást hozott a foglalkoztatás terén (2. táblázat). A foglalkoztatottak száma folyamatosan emelkedett: csak e három év alatt mintegy 1,2 millió új munkahely jött létre az országban.⁴ Ez azt mutatta, hogy az 1980-as évek második fele óta (ekkor volt az előző, viszonylag hosszú konjunkturális időszak) kedvezőbbé vált a gazdasági növekedés foglalkoztatást generáló hatása.⁵ Ez többek között a francia munkaerőpiac rugalmasabbá tételét célzó, már az 1990-es évek elején megkezdett intézkedéseknek köszönhető (ezekről a 3.1. pontban részletesebben is szólunk). A változások eredményeként a munkanélküliségi ráta 2000-ben hosszú idő után először tíz százalék alá csökkent.

2. táblázat
A foglalkoztatás és a munkanélküliség alakulása, 1998–2000 (százalék)

	1998	1999	2000
A foglalkoztatás éves változása	1,5	1,9	2,4
Aktivítási ráta	68,0	68,6	68,9
Foglalkoztatási ráta	60,5	61,5	62,7
Foglalkoztatási ráta (teljes munkaidő-egyenérték)	57,1	57,9	59,0
Munkanélküliségi ráta (Eurostat-definíció szerint)	11,4	10,7	9,3

Forrás: European Commission (2002), p. 477.

² European Commission (2002), p. 477.

³ OECD (2001), p. 27.

⁴ OECD (2001), p. 31.

⁵ Az OECD tanulmánya szerint Franciaországban az 1980-as években 2,5%-os gazdasági növekedésre volt szükség ahhoz, hogy a foglalkoztatás növekedjen (a létrejövő új munkahelyek száma meghaladja a megszűnő munkahelyekét), az 1990-es évek végén viszont már 1,5%-os növekedés is elegendő volt ehhez (OECD 2001, p. 31). Hasonló tendenciáról értekezik egy másik tanulmány is, amely szerint, míg 1960 és 1973 között 4,5%-os gazdasági növekedés kellett a munkahelyek számának növekedéséhez, addig az 1990-es évek végén már 2% körüli gazdasági növekedés is lehetővé tette azt (Erhel 2003, p. 7).

A növekedés az árak és a bérek visszafogott emelkedésével járt együtt, s ebből adódóan az infláció (a harmonizált fogyasztói árindex) 1998–1999-ben igen alacsony volt; 2000-ben a korábbiakhoz képest jelentősen emelkedett ugyan, de még így sem érte el a két százalékot (3. táblázat). A gazdasági növekedés foglalkoztatásra gyakorolt kedvező hatását nagymértékben segítette a bérek, illetve az egységnyi munkaerőköltség (ULC) moderált növekedése, illetve a reál ULC csökkenése. E kedvező folyamatok segítették a francia külkereskedelmi pozíció javulását is, bár 2000-ben a *terms of trade* mutató – ellentétben a korábbi évekkal – viszonylag jelentős romlást mutatott.

3. táblázat
Az árak és a bérek alakulása, 1998–2000 (változás az előző év százalékában)

	1998	1999	2000
Infláció (harmonizált fogyasztói árindex)	0,7	0,6	1,8
A magánfogyasztás deflátor	0,7	0,4	1,5
GDP deflátor	0,9	0,5	0,7
Terms of trade	1,2	0,2	-3,0
Egy főre eső nominálbér	1,9	2,5	2,1
Egy főre eső reálbér (a magánfogyasztás deflátorával számítva)	1,2	2,0	0,6
Nominális egységnyi munkaerőköltség (ULC)	-0,2	1,0	0,6
Reál egységnyi munkaerőköltség (ULC)	-1,2	0,4	-0,1

Forrás: European Commission (2002), p. 477, European Commission (2003a), p. 82, Matthes (2003), p. 14.

A gyors növekedés, illetve annak fent bemutatott körülményei stabilizálták a francia államháztartás helyzetét (4. táblázat). A kiadások GDP-hez viszonyított aránya 1998 és 2000 között több mint egy százalékponttal csökkent, míg a bevételek GDP-hez viszonyított aránya nagyjából stabil maradt. Az eredmény az államháztartási hiány csökkenése: az 1997-ben még háromszázalékos államháztartási hiány/GDP-arány fokozatosan csökkenve 2000-ben már csak 1,3%-ot tett ki. Az éves hiány csökkenése jót tett az államadósság/GDP-mutató alakulásának is, amely 1998 és 2000 között több mint két százalékponttal csökkent, így immár vi-

szonylag stabilan a maastrichti 60%-os határ alatt helyezkedett el.

4. táblázat
Az államháztartás helyzete, 1998–2000
(a GDP százalékában)

	1998	1999	2000
Kiadások	53,9	53,4	52,8
Folyó bevételek	51,2	51,8	51,4
Nettó államháztartási hiány (–) vagy többlet (+)	-2,7	-1,6	-1,3
Ciklikusan kiigazított egyenleg	-2,3	-1,7	-2,0
Államadósság (év végén)	59,5	58,5	57,3

Forrás: European Commission (2002), p. 477.

1.2. Megtorpanás 2001-től

Az 1998 és 2000 között tapasztalt lendület gazdasági növekedés 2001-ben megtorpant (5. táblázat). Az Amerikai Egyesült Államokból kiinduló, világszerte tapasztalható lassulás már az év elejétől érezte hatását Franciaországban is. Ezt támasztották alá a vállalatok várakozásait feltérképező közvélemény-kutatások adatai is.⁶ Az USA elleni 2001. szeptemberi terrortámadásokat követően a már amúgy is kedvezőtlen rövid távú kilátások tovább romlottak.

A GDP növekedése 2001-ben az előző évi ütem kevesebb mint felére esett vissza, 2002-ben tovább csökkent, s ma már nyilvánvaló, hogy 2003-ban is jelentősen elmarad a 2002 végén ez évre prognosztizált két-százalékos értéktől. A külső környezet kedvezőtlen konjunktúráját jelzik a külkereskedelem alakulására vonatkozó adatok (a 2003-ra vonatkozó 2002-es előrejelzések valószínűleg itt is túlzottan optimistáknak bizonyulnak majd). A beruházások növekedésének visszaesése (sőt, a 2002-es évben mind a

⁶ Az INSEE (a Francia Nemzeti Statisztikai és Gazdaságelemző Hivatal) felmérései, valamint a *Reuters*nek az értékesítési igazgatók körében végzett közvélemény-kutatásainak eredményei is ezt mutatják. 2000 őszétől kezdve a vállalatok kilátásai rosszabbodását várták, ezért lefelé módosították beruházási terveiket, és nagyobb mértékben használták fel készleteiket (OECD (2001), pp. 35–39).

gépi beruházások, mind az építkezések reálértéken számított csökkenése) jól tükrözi a francia vállalatok borúlátó várakozásait.

A növekedésnek ebben az időszakban is szilárd pillérét adja a magánfogyasztás. Azért nem beszélhetünk egyedüli pillérről, mert a korábbi időszaktól eltérően a kormányzati fogyasztás növekedési üteme 2001-től meghaladja a GDP növekedési ütemét. A kormányzati kiadások növekedési üteme már 2000-ben felgyorsult, ám még jelentősen elmaradt a GDP akkori, csaknem négyszázalékos növekedési ütemétől. 2001-től ez megváltozott, ami komoly kihatással volt az államháztartás egyensúlyának alakulására is (l. később).

5. táblázat
A GDP és összetevői éves növekedése,
2001–2003
(változatlan árakon, az előző év százalékában)

	2001	2002*	2003**
Magánfogyasztás	2,6	1,7	2,1
Kormányzati kiadások	2,5	3,2	2,0
Bruttó állótöke-képződés	2,3	0,1	1,2
Ebből: gépek	3,6	-0,8	1,1
Ebből: építkezések	1,8	-0,1	0,7
Áruk és szolgáltatások exportja	0,5	0,4	4,6
Áruk és szolgáltatások importja	0,1	0,4	6,1
<i>GDP</i>	1,8	1,0	2,0

Megjegyzés: * becslés; ** előrejelzés

Forrás: European Commission (2002), p. 477.

A megtorpanás szükségszerűen érezte hatását a foglalkoztatási helyzeten is (6. táblázat), bár a korábbi évek konjunktúrájának késleltetett hatásai, illetve a foglalkoztatás terén bevezetett gazdaságpolitikai intézkedések (elsősorban a 35 órás munkahét széles körre történt kiterjesztése) tompították e hatást. A lassulás leglátványosabban a foglalkoztatás éves bővülésének visszaesésében mutatkozik meg. Az aktivitási és a foglalkoztatási ráta a korábbi évek határozott növekedése után ebben az időszakban stagnál. A munkanélküliségi ráta 2001-ben még csökkent, s az akkori 8,5%-os érték 1984 óta a legkedvezőbb francia adat volt. Ezt követően azonban – 1996 óta először – emelkedni kezdett, de még így is messze van a legutóbbi fellendülés előtti legmagasabb szintjétől (11,9% 1996-ban).

6. táblázat
A foglalkoztatás és a munkanélküliség alakulása,
2001–2003
(százalék)

	2001	2002*	2003**
A foglalkoztatás éves változása	2,1	0,6	0,4
Aktivitási ráta	69,5	69,8	69,9
Foglalkoztatási ráta	63,7	63,8	63,8
Foglalkoztatási ráta (teljes munkaidő-egyenérték)	59,8	59,8	59,8
Munkanélküliségi ráta (Eurostat-definíció szerint)	8,5	8,8	9,0

Megjegyzés: * becslés; ** előrejelzés

Forrás: European Commission (2002), p. 477.

Az árak és a bérek alakulásában nem következett be drámai változás az előző időszakhoz képest (7. táblázat). Az infláció esetében a változás (az 1% alatti szintről a 2% közelébe történő ugrás) már 2000-ben megtörtént; 2001 és 2003 között a fogyasztói árak növekedése továbbra is ezt a – még tolerálható – ütemet tartja. A bérek (elsősorban a nominálbér) valamelyest gyorsuló emelkedése érezhető hatását a ULC alakulásában, de itt sem lehet drámai változásról beszélni (különösen, ha a reálbérek és a reál ULC alakulását vizsgáljuk). Érdeemes megjegyezni, hogy a statisztika tanúsága szerint a *terms of trade* mutató 2000. évi jelentős romlása egyedi eseménynek tekinthető, 2001-től ismét fokozatos javulásnak lehetünk tanúi.

7. táblázat
Az árak és a bérek alakulása, 2001–2003
(változás az előző év százalékában)

	2001	2002*	2003**
Infláció (harmonizált fogyasztói árindex)	1,8	1,9	1,9
A magánfogyasztás deflátor	1,4	1,8	1,5
GDP deflátor	0,7	1,4	1,8
Terms of trade	0,7	1,0	0,7
Egy főre eső nominálbér	2,6	2,8	2,7
Egy főre eső reálbér (a magánfogyasztás deflátorával számítva)	1,0	1,2	0,9
Nominális egységnyi munkaerő- költség (ULC)	2,8	2,3	1,0
Reál egységnyi munkaerőköltség (ULC)	1,3	0,5	-0,5

Megjegyzés: * becslés; ** előrejelzés

Forrás: European Commission (2002), p. 477,
European Commission (2003b), p. 59.

A gazdasági növekedés ütemének lassulása, illetve a kormányzati kiadások ezzel egyidejűleg felgyorsuló növekedése jelentősen befolyásolta az államháztartás helyzetét (8. táblázat). 2001 és 2003 között megfordultak az 1998 és 2000 közötti kedvező trendek, s 2003-ra a francia államháztartás gyakorlatilag visszatér 1998-as mutatóihoz (amint azt az 1.3. pontban majd láthatjuk, a későbbi adatok, becslések alapján, a helyzet a 2002 végén előrejelzettnél több tekintetben rosszabb is lehet).

A kiadások GDP-hez viszonyított aránya az időszak során növekedést mutat, csökkenő arányú bevételek mellett. A következmény az államháztartás hiányának jelentős emelkedése. Az államháztartási hiány/GDP-mutató ennek nyomán újra megközelítette (az 1.3. pontban szereplő újabb adatok tanúsága szerint túl is lépte) a maastrichti kritériumok között szereplő három százalékot. A problémát súlyosbítja, hogy a hiánynak a korábnál lényegesen nagyobb része vezethető vissza hosszú távú strukturális tényezőkre (a ciklikusan kiigazított mutató alig tér el a kiigazítást nem tartalmazó adattól). Az éves hiány növekedése következtében az államadósság/GDP-mutató is újra növekedni kezdett, 2003-ra újra megközelítve (az 1.3. pontban szereplő újabb becslések szerint át is lépve) a maastrichti kritériumok között meghatározott 60%-ot.

8. táblázat
Az államháztartás helyzete, 2001–2003
(a GDP százalékában)

	2001	2002*	2003**
Kiadások	52,7	53,7	53,6
Folyó bevételek	51,3	51,1	50,7
Nettó államháztartási hiány (-) vagy többlet (+)	-1,4	-2,7	-2,9
Ciklikusan kiigazított egyenleg	-2,0	-2,7	-2,7
Államadósság (év végén)	57,3	58,6	59,3

Megjegyzés: * becslés; ** előrejelzés

Forrás: European Commission (2002), p. 477.

1.3. Kilátások 2003 közepén

Az eddigiekben az Európai Bizottság által 2002 végén publikált Eurostat-adatok alapján

kaphattunk képet Franciaország legfontosabb makrogazdasági mutatóinak az elmúlt bő fél évtizedben történt alakulásáról. Ahhoz azonban, hogy a jelenlegi helyzetet reálisan értékelhessük – nem is beszélve a közeljövőre vonatkozó feltételezések megfogalmazásáról –, feltétlenül szükséges, hogy a rendelkezésre álló legfrissebb adatokból induljunk ki. Ezeket a 9. táblázat tartalmazza.

Jól látható, hogy 2002-re és 2003-ra vonatkozóan több mutató esetében is komoly eltérés van a 2002 végén, illetve 2003 késő tavaszán – tehát alig hathónapos különbséggel – ugyanazon forrás által publikált adatok között. Ezen eltérések egyrészt arra hívják fel a figyelmet, hogy mennyire nehéz az előrejelzés akár egészen rövid távra is. Másrészt az is világos lesz, ha összevetjük az adatokat, hogy meglehetősen nehéz bizonyos célokat szolgáló gazdaságpolitikát tervezni – és főként megvalósítani –, ha a kiindulópontok (azaz a jelenre és a közeli jövőre vonatkozó alapvető feltételezések) tévesek. Természetesen a fenti két megállapításból következő kockázat igaz a 9. táblázat adataira is; frissebb adatourunk nem lévén, mégis ebből tudunk csak következtetéseket levonni, természetesen a bizonytalanság tudatában.

A 9. táblázatból elsősorban a GDP növekedésére, az államháztartási hiányra, illetve az államadósságra vonatkozó adatokat kell kiemelnünk. Itt nagyon komoly az eltérés a korábban vártakhoz képest. A vártnál jóval lassabb növekedési ütem (2002-ben 0,5 százalékponttal, 2003-ban egy százalékponttal, igaz, ez utóbbi még csak becslés) komoly hatással volt az államháztartás stabilitását mérő két

maastrichti kritérium teljesítésére. Franciaország 2002-ben átlépte a háromszázalékos államháztartási hiány/GDP-küszöböt, mi több, a 2003-ra jelzett államháztartási hiány jóval magasabb lesz a 2002-esnél, s az előrejelzés szerint 2004-ben sem várható érdemi javulás. A hiány növekedése megfordította az államadósság/GDP-arány évek óta tartó csökkenő tendenciáját, s 2003-ban ez az arány várhatóan átlépi a 60%-os maastrichti határt, s az előrejelzés 2004-re az arány további növekedését prognosztizálja.

A 9. táblázatból kitűnik még a beruházások alakulására vonatkozó 2002-es és 2003-as adatoknak a korábbi várakozásokkal ellentétes (negatív) előjele, illetve az, hogy az előrejelzések 2004-re a mutatók jelentős részében a helyzet javulását jósolják. Természetesen nem elképzelhetetlen, hogy ez a javulás valóban bekövetkezik, azonban a korábbi előrejelzések tapasztalatai mindenképpen óvatosságra intenek.

9. táblázat
Friss eredmények és kilátások, 2002–2004
(éves százalékos változás, kivéve, ahol másként jelölve)

	2002	2003*	2004**
Reál GDP	1,2	1,1	2,3
Magánfogyasztás	1,8	1,7	1,9
Kormányzati fogyasztás	3,5	2,4	2,4
Bruttó állótöke-beruházások	-0,6	-1,2	3,0
Ebből: gépek és berendezések	-1,4	-0,5	4,7
A készletek változása (a GDP százalékában)	-0,5	-0,4	-0,2
Export (árúk és szolgáltatások)	1,5	2,9	5,2
Végső kereslet	1,1	1,6	3,1
Import (árúk és szolgáltatások)	1,3	3,7	6,2
Hozzájárulás a GDP növekedéséhez: Belső kereslet	1,6	1,2	2,2
Készletképzés	-0,6	0,0	0,3
Külső egyenleg	0,1	-0,1	-0,2
Foglalkoztatás	0,6	0,1	0,5
Munkanélküliségi ráta (a munkaerő százalékában)	8,7	9,2	9,1
Egy főre eső nominálbér	2,9	2,6	2,6
Nominális egységnyi munkaerőköltség (ULC)	2,3	1,5	0,8
Reál egységnyi munkaerőköltség (ULC)	0,5	-0,1	-0,6
GDP-deflátor	1,7	1,6	1,4
A magánfogyasztás deflátor	1,5	1,5	1,4
Harmonizált fogyasztói árindex (az előző évi árszint %-ában)	1,9	1,9	1,5
Külkereskedelmi egyenleg (a GDP százalékában)	0,1	0,1	0,0
A folyó fizetési mérleg egyenlege (a GDP százalékában)	1,2	1,1	1,0
Nettó pozíció a külfölddel szemben (a GDP százalékában)	1,0	1,0	0,9
Az államháztartás egyenlege (a GDP százalékában)	-3,1	-3,7	-3,5
Bruttó államadósság (a GDP százalékában)	59,1	61,8	63,1

Megjegyzés: * becslés; ** előrejelzés

Forrás: European Commission (2003b), p. 59.

2) NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

E pont alatt először a 2003 első félévében felvázolható francia helyzetképet vetjük össze hat másik országgal – az USA, Japán, Németország, Olaszország, Spanyolország és az Egyesült Királyság – aktuális helyzetével, ezt követően pedig az utóbbi évek francia és német gazdasági fejlődése közötti néhány hasonlóságra és különbségre térünk ki.

kitekintés során megvizsgálni. Ehhez nyújtanak segítséget a 10. táblázat adatai, amelyeket a párizsi COE (Centre d'Observation Economique – Gazdaságkutató Központ) gyűjtött össze, tehát – az eddigiektől eltérően – nem Eurostat-adatokról van szó, így a korábban közölt adatokhoz képest előfordulhatnak eltérések.

Az ipari termelés változására vonatkozó adatok Franciaországot a vizsgált országok között a középmezőnyben helyezik el. E mutató terén több európai országban is kedvezőbb a kép, mint az Egyesült Államokban, ebben azonban szerepe lehet – a rövid távú konjunktúraelemzések természetéből adódóan – annak is, hogy a viszonyítási alap gyengébb volt ezekben az országokban.⁷

10. táblázat
Nemzetközi kitekintés 2003 első félévében

	USA	Japán	Németország	Franciaország	Olaszország	Spanyolország	Egyesült Királyság
<i>Ipari termelés (%-os változás)</i>							
* az utolsó ismert hónapban ¹⁾	-0,2	-1,8	0,2	0,3	-0,3	0,7	0,3
* az utolsó 12 ismert hónapban	-0,1	4,2	2,1	0,5	-0,8	1,6	-0,6
<i>Munkanélküliségi ráta (%)</i>							
* az utolsó ismert hónapban ²⁾	6,0	5,4	10,6	9,3	9,0	11,9	3,1
* egy évvel azelőtt	5,9	5,3	9,6	8,9	9,1	11,1	3,1
<i>Arindex (%)</i>							
* az utolsó ismert hónapban ³⁾	0,6	0,3	-0,2	0,5	0,3	0,8	0,5
* az utolsó 12 ismert hónapban	3,2	-0,1	1,1	2,6	2,6	3,7	3,0
<i>A reál GDP változása (%)</i>							
* egy évre vetített ritmus az utolsó ismert negyedévben ⁴⁾	1,6	2,2	-0,1	-0,3	1,7	1,4	0,8
* az utolsó 12 ismert hónapban	2,1	2,8	0,7	1,5	1,0	2,1	2,3
<i>A folyó fizetési mérleg egyenlegének GDP-hez viszonyított aránya 2002-ben (%)</i>	-4,8	2,9	2,3	2,0	-0,6	-2,6	-1,1
<i>Az államháztartás egyenlegének a GDP-hez viszonyított aránya 2002-ben (%)</i>	-2,3	-8,0	-3,6	-3,1	-2,3	-0,1	-1,4
<i>Az államadósság GDP-hez viszonyított aránya 2002-ben (%)</i>	61,3	67,5	60,8	59,1	106,7	54,0	38,6

Megjegyzés: ¹⁾ 2003. február, kivéve: USA: 2003. március; ²⁾ 2003. március, kivéve: USA: 2003. április, Olaszország: 2003. január, Spanyolország: 2003. február; ³⁾ 2003. március, kivéve: Németország: 2003. április; ⁴⁾ 2002. negyedik negyedéve, kivéve: USA, Egyesült Királyság: 2003. első negyedéve.

Forrás: Lettre Mensuelle de Conjoncture No. 458, mai 2003, p. 22.

2.2. Aktuális nemzetközi körkép

Az utóbbi fél évtized francia makrogazdasági fejlődésének bemutatása mellett hasznos lehet az aktuális helyzetet egy nemzetközi

⁷ Az USA és a kontinentális európai országok általában a konjunktúraciklusnak nem teljesen azonos szakaszában vannak. A ciklusok ugyanakkor általában nagyobb mértékben egybeesnek az USA és az Egyesült Királyság esetében; ezt a hosszú távon megfigyelhető tendenciát a 10. táblázat adatai is alátámasztják.

A munkanélküliség tekintetében Franciaországnak ismét a mezőny közepén van a helye. Itt az igazán nagy különbség a kontinentális európai országok és a táblázatban szereplő másik három ország között vannak. Franciaország a korábbiakhoz képest e téren javított pozícióján, a nagy kérdés azonban az, hogy képes-e ezt a javulást tartóssá tenni.

Az árak alakulását illetően jelentős hosszú távú eltérésekre ezekből az adatokból nem következtethetünk (különösen a korábbi táblázatok adatainak ismeretében), az azonban mindenképpen érdekes, hogy a német és a francia adatok itt jelentősen eltérnek egymástól. A korábbinál magasabb francia infláció az euró stabilitását féltőknek nem jó hír, ugyanakkor jelezheti a gazdasági fennélvélés viszonylag kedvezőbb feltételeit.

A GDP növekedésére vonatkozó adatok alátámasztani látszanak ez utóbbi állítást. Franciaország gazdasága az utolsó 12 ismert hónap adatai alapján több mint kétszer olyan ütemben növekedett, mint Németországé, s a francia növekedési ütem az olaszhoz is másfélszerese volt. A növekedés gyorsasága természetesen relatív: a táblázatban szereplő másik négy ország mindegyike 2% feletti növekedést produkált az utolsó 12 ismert hónapban. Az utolsó ismert negyedévre vonatkozó adatok alapján Franciaországnak rövid távon nem lehet oka túlzott optimizmusra, bár itt is érvényes az a megjegyzés, amit az ipari termelés változása kapcsán a viszonyítási alapra tettünk.

A folyó fizetési mérlegre vonatkozóan 2002-es éves adatok állnak rendelkezésünkre. Három ország (Japán, Németország és Franciaország) zárta többlettel az évet, a többiekénél a folyó fizetési mérleg deficitese volt. Az USA esetében kiugró (a GDP 5%-át megközelítő) volt a hiány.

Az államháztartás egyenlegére vonatkozó mutató tekintetében a 2002-ben GDP-jének 8%-át kitevő hiányt produkáló Japán, illetve másik végletként a csaknem egyensúllyal záró Spanyolország „lóg ki a sorból”. Ami figyelemreméltó, hogy Franciaország és Németország, tehát az Európai Unió (EU) és az eurózóna két legnagyobb gazdasága esetében is a mutató meghaladja a maastrichti

kritériumok között megszabott háromszázalékos határt. Amennyiben ezt nem sikerül gyorsan korrigálni (márpedig a gyors korrekció mindkét ország esetében kérdéses), az veszélybe sodorhatja az 1997-ben elfogadott stabilitási és növekedési paktumot – nem véletlen, hogy a további felpuhítására⁸ tett kísérletek 2003 közepén már megkezdődtek (Jacques Chirac francia köztársasági elnök ezt célzó felvetésével).

Az államadósságot illetően Franciaország a 10. táblázat adatai szerint megközelítette (mint láttuk, a 9. táblázatban szereplő Eurostat-adatok alapján túl is lépte) a 60%-os államadósság/GDP-arányt. Ezzel Európában hasonlóan áll Németországhoz, s mindketten rosszabbul állnak Spanyolországnál, és főleg az egyelőre az eurózónán kívül maradó Egyesült Királyságnál, igaz, jóval kedvezőbb a helyzetük Olaszországnál. A nagy kérdés az államadósság további alakulása; amint láthattuk, az 1998 és 2000 közötti kedvező tendencia igen gyorsan meg tudott fordulni. Pozitív fordulatra az államháztartás stabilizálása esetén természetesen van esély, ám az államháztartás kilátásai miatt ez rövid távon nem valószínű.

2.3. Francia vs. német gazdasági teljesítmény, 1995–2002

Külön figyelmet érdemel a nemzetközi kitekintésen belül a francia és a német gazdasági teljesítmény összevetése. A két ország kölcsönösen egymás legfontosabb partnere, súlyuk meghatározó az Európai Unióban (ket-

⁸ Azért beszélhetünk további felpuhításról, mert az 1997-ben elfogadott paktum már egy felpuhított változata volt az eredeti (német) elképzeléseknek. Akkor a frissen megválasztott Lionel Jospin francia miniszterelnöknek volt nagy szerepe a pontos feltételek átalakításában, a szankciók automatizmusának megszüntetésében, illetve fellazításában. Érdekes, hogy most is Franciaország áll a felpuhítást szorgalmazók élén, még érdekesebb azonban, hogy most partnerre találhat a hat évvel még ezelőtt a paktum keménységéért síkra szálló németekben, akik mára a franciáknál is kevésbé felelnek meg az államháztartás stabilitására vonatkozó maastrichti kritériumnak.

ten együtt több mint 40%-át adják az EU össz-GDP-jének), s a két ország gazdasági helyzetének alakulása alapvetően befolyásolja az eurózóna kilátásait is. Az alábbiakban néhány, eddig még nem említett szempontra térünk ki; a felhasznált adatok nem minden esetben Eurostat-adatok, ezért eltérések lehetnek a korábban közöltektől.

Amint azt Matthes (2003) megállapítja, az 1995 és 2002 közötti időszakban Franciaországban jóval gyorsabb volt a gazdasági növekedés üteme, mint Németországban. Míg ebben az időszakban Franciaországban a változatlan árakon számított GDP összesen 17,8%-kal növekedett, addig Németországban a kumulált növekedés csak 10,2%-os volt. Különösen nagy a különbség 1998-tól kezdve. Az infláció terén a teljesítmények az időszak összességét tekintve igen hasonlóak, míg a foglalkoztatás terén a franciák látványosan nagyobb növekedést tudtak produkálni.⁹ A növekedés keresleti oldali összetevőit, illetve az ezekben mutatkozó francia–német különbségeket a 11. táblázatban láthatjuk.

11. táblázat

A növekedés keresleti oldali tényezői (változatlan árakon számított kumulált százalékos változás 1995 és 2002 között; francia–német különbség százalékpontban)

	Franciaország	Németország	Különbség
Magánfogyasztási kiadások	16,7	9,9	6,8
Állami fogyasztási kiadások	15,2	8,8	6,4
Gépi beruházások	46,2	22,6	23,6
Építési beruházások	12,1	-17,2	29,3
Belső kereslet	17,1	5,8	11,3
Export	50,4	62,3	-11,9
Import	49,4	45,5	3,9
GDP	17,8	10,2	7,6

Forrás: OECD; Statistisches Bundesamt; Institut der deutschen Wirtschaft Köln, idézi Matthes (2003), p. 14.

A különbségek jelentős részben a német újraegyesítés gazdasági hatásaival magyarázhatók, s a fő okok egyrészt a német

⁹ Matthes (2003), p. 14.

építőipar növekedést csökkentő kényszerű alkalmazkodási folyamatában, másrészt a jórészt az újraegyesítés következményeként jelentkező magasabb közterhekben keresendők. Az összképet e hatásoktól „megtisztítva” igazán jelentős különbség csak 1998–1999-ben volt a két ország teljesítménye között: Franciaország ekkor nagy fellendülést élt meg, amely azonban gyorsan kifulladás, Németországban pedig a *boom* egyszerűen „kimaradt”.¹⁰

Amint már láthattuk, a fellendülés egyik legjelentősebb pozitív következménye a foglalkoztatás javulása volt, amely aztán a fogyasztás bővülésén keresztül javította a további növekedési esélyeket. Franciaországban 7,9%-kal, míg Németországban csak 3,4%-kal nőtt a foglalkoztatottak száma 1995 és 2002 között.¹¹ A franciák lehetőségeit e téren nagyban javította a bérek igen visszafogott alakulása; a Németországgal szembeni jelentős különbséget kiolvashatjuk a 12. táblázat adataiból.

12. táblázat

Az egységnyi munkaerőköltség növekedésének különbsége (német éves növekedési ráta–francia éves növekedési ráta, százalékpont)

1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
4,6	1,4	1,4	1,2	-0,6	-1,2	0,7	0,3	2,1	-1,0

Forrás: OECD; EU, idézi Matthes (2003), p. 19.

A foglalkoztatás növekedéséhez Franciaországban hozzájárultak az 1990-es évek munkaerő-piaci reformjai is, ugyanakkor Matthes (2003) szerint a francia munkaerő-piac még mindig szigorúbban szabályozott, mint a német. Ugyancsak szigorúbban szabályozottak Franciaországban a termékpiacok (különös tekintettel a vállalatalapítási feltételekre, az állam jelentős szerepére, valamint az egységes belső piaci liberalizáció lassú előrehaladására). Az állami szerepvállalás is jóval nagyobb Franciaországban, s az 1995–2002-es időszak egészét tekintve az

¹⁰ Matthes (2003), p. 13.

¹¹ Matthes (2003), p. 14.

államadósság/GDP-arány, illetve az államháztartási hiány/GDP-arány átlagos szintje is valamivel magasabb volt a Németországban tapasztaltnál.¹² Végső következtetése a fentiek alapján az, hogy összességében a növekedési feltételek jelenleg nem jobbak Franciaországban, mint Németországban.¹³

3) KÖZÉP- ÉS HOSSZÚ TÁVÚ KIHÍVÁSOK, REFORMOK ÉS REFORMTERVEK

Az eddig bemutatott jelenségekben természetesen szerepet játszik a konjunkturális hullámozás. Hosszabb távon azonban az is világos, hogy vannak visszatérő problémák, amelyek mögött a konjunkturális ingadozásokon túlmutató, strukturális okok rejtőznek. Valójában ezek azok a problémák, amelyek megoldása alapvetően – és hosszú távon – javíthatná a francia gazdaság helyzetét, különös tekintettel az elérhető növekedési ütemre,¹⁴ valamint az államháztartás egyensúlyára. Az alábbiakban e problémákat,¹⁵ az

¹² Az adott időszakban az állami kiadások Franciaországban a GDP 54%-át, míg Németországban 48,7%-át tették ki. Az államadósság/GDP-arány ugyanekkor Franciaországban átlagosan 60,1%, Németországban 57,8% volt. Az államháztartási hiány/GDP-arány ugyanekkor Franciaországban átlagosan 2,8%, Németországban 2,3% volt (Matthes 2003, p. 22).

¹³ Matthes (2003), pp. 13–22.

¹⁴ Az 1998 és 2000 közötti gyors növekedés, illetve az azt követő lassulás kapcsán gyakran felmerülő kérdés, hogy képes-e a francia gazdaság tartósan évi 3%-os növekedésre, illetve amennyiben nem, hogyan lehetne képes rá. A legtöbb számítás 2% és 2,5% közé teszi a potenciális növekedési rátát az elmúlt időszakban (OECD 2001, pp. 37–39).

¹⁵ Az itt tárgyalt problémakörökön kívül az Európai Bizottság kulcsfontosságúnak tartja az egységes belső piac kapcsán a liberalizáció felgyorsítását Franciaországban. A francia gáz- és elektromosáram-piacok az EU-ban a legkevésbé nyitottak közé tartoznak, a vasúti szállítás még mindig nem nyitott az új teherfuvarozók számára. Franciaország összességében is még mindig igen rosszul áll az egységes belső piaci irányelvek átvételében (a francia teljesítmény a leggyen-

ezeikkel kapcsolatban végbement, tervezett, illetve szükséges reformokat tekintjük át.

3.1. Munkaerőpiac

A francia munkaerőpiacon az 1990-es évektől kezdve jelentős változások mentek végbe. Ezek a változások nagymértékben csökkentették a munkaerőpiac merevségét, ezáltal hozzájárultak ahhoz, hogy a foglalkoztatás bővülése a korábbiaknál lassabb gazdasági növekedési ütem mellett is lehetséges nyíljon.

Az egyik olyan eszköz, ami a foglalkoztatást hivatott csökkenteni, az alacsony munkabérek munkáltatói terheinek csökkentése, illetve az állam általi teljes vagy részleges átvállalása. Az ilyen irányú – még 1993 és 1995 között, az Edouard Balladur vezette kormány idején megkezdett – intézkedések célja az alacsony bérezésű (tehát általában a legkevésbé képzett, így a legrosszabb elhelyezkedési esélyekkel bíró) munkaerő munkába állításának ösztönzése.

A korábbi kedvezmények túlnyomó részét kitevő két intézkedést 2003. július 1-jétől új rendszer váltotta fel, amelynek lényege, hogy a minimálbér 1,7-szerese alatti fizetések társadalombiztosítási terheinek egy (a fizetés növekedésével párhuzamosan csökkenő) részét visszatéríti a munkáltató számára.¹⁶ A rendszer kétségkívül ösztönzi az érintett munkavállalói réteg foglalkoztatását, de komoly költséggel jár, azonkívül felvetődik az a probléma is, hogy nem egyfor-

gább az EU-ban e területen) és alkalmazásában (a tagországok közül Franciaországgal szemben folyik a legtöbb, ezzel összefüggő jogsértés miatti per az Európai Bíróságon) (European Commission (2003a), p. 82).

¹⁶ A minimálbér (bruttó 1154 euró) szintjén a legnagyobb a visszatérítés értéke 26%, ami azt jelenti, hogy az átlagosan 30,2%-ot kitevő társadalombiztosítási költségekből 4,2% hárul e szinten a munkáltatóra; a könnyítés értéke tehát havonta és alkalmazottanként 300 euró körül mozog. Ahogy a bérszint emelkedik, úgy csökken a könnyítés mértéke, s a minimálbér 1,7-szeresét elérve a kedvezmény megszűnik (Sérandon (2003), pp. 33–35).

mán érinti a vállalati kör különböző szereplőit.¹⁷

A francia munkaerőpiacnak nemzetközileg is nagy figyelemmel kísért változása a 35 órás munkahét bevezetése. Erre több jogszabály alapján, fokozatosan kerül sor; amint az a 13. táblázatból is kiderül, mára a francia munkaadói, illetve munkavállalói kör már számottevő része a 35 órás munkahét szerint dolgozik. 2002 júniusában a magánszektor vállalatainak 14,5%-a, illetve a magánszektorban dolgozók 49%-a már a 35 órás munkahét szerint működött, illetve dolgozott.¹⁸

13. táblázat
A 35 órás munkahetet alkalmazó vállalatok és foglalkoztatottak

Időszak	Vállalatok száma	Munkavállalók száma
2000. június	36 542	4 152 537
2000. szeptember	43 447	4 878 039
2000. december	50 762	5 943 589
2001. március	70 960	6 253 312
2001. június	79 325	6 584 181
2001. szeptember	87 621	7 036 755
2001. december	111 005	7 372 155
2002. március	197 737	8 210 519
2002. június	225 189	8 602 610

Forrás: ACOSS, idézi Sérandon (2003), p. 24.

Mivel a munkaidő rövidülése nyilvánvalóan felvet gazdaságossági kérdéseket, ezért a 35 órás munkahét bevezetését élénk vita övezte és övezi. A vitáknak is betudható, hogy 2003 elején a francia kormány lazított a 35 órás munkahét megkötéseiben, a ko-

¹⁷ Az új intézkedéstől 150 000–200 000 munkahely megőrzését várják. A korábbi két intézkedés összköltsége 2001-ben 13,2 milliárd euró volt. Ez tette ki az összes könnyítés mintegy háromnegyed részét. Az új intézkedés plusz költségeit 2005-ig 5 és 6 milliárd euró közé becsülik. A vállalatok helyzete eltérhet attól függően, hogy hogyan állnak a 35 órás munkahét bevezetésével, hogy alkalmazottaik (részben ezzel összefüggésben) korábban mely kedvezmények alá estek, illetve, hogy hogyan érinti őket a minimálbér 2005-re tervezett (addig is fokozatosan zajló) újbóli egységesítése és programozott emelése (Sérandon, pp. 34–38).

¹⁸ Sérandon (2003), p. 24.

rábinál nagyobb mozgásteret biztosítva a munkaadóknak, például a túlórák terén.¹⁹

A francia munkaerőpiac rugalmasabbá tételében komoly szerepe volt a nem hagyományos foglalkoztatási formák elterjedésének. A korábbi helyzetről, illetve az 1998 és 2002 között végbement fejlődésről a 14. táblázat adatai adnak képet. A táblázatban szereplő foglalkoztatási formák mellett szólni kell még a részmunkaidős foglalkoztatásról. Ennek aránya lassan növekszik (2002-ben a foglalkoztatottak 16,2%-a dolgozott részmunkaidőben Franciaországban, szemben az 1990. évi 11,9%-kal). Ez a foglalkoztatási forma azonban egyfelől túlnyomórészt a női munkaerőt érinti (2002-ben a dolgozó nőknek 29,7%-a, a dolgozó férfiaknak mindössze 5,1%-a dolgozott részmunkaidőben), másfelől pedig a részmunkaidős foglalkoztatás súlya, illetve terjedésének üteme jelentősen elmarad az e téren vezető európai országokétól (Hollandia, Egyesült Királyság).

Az 1990-es évek végének jelentős javulása ellenére a francia gazdaságpolitikának továbbra is egyik legfontosabb középtávú feladata a munkaerőpiac strukturális problé-

14. táblázat
A nem hagyományos foglalkoztatási formák fejlődése, 1982–2002 (foglalkoztatottak száma, ezer fő)

	1982	1998	1999	2000	2001	2002
Ideiglenesen foglalkoztatottak	330,2	405	438	540	605	514
Határozott idejű szerződéssel foglalkoztatottak	311,7	890	877	959	929	897
Tanoncok	n.a.	253	272	281	260	274
Támogatott szerződéssel foglalkoztatottak	n.a.	399	418	455	408	421

Forrás: Erhel (2003), p. 9.

máinak megoldása – a konjunktúra 2000 utáni alakulása ennek szükségességéről a legjavíthatatlanabb optimistákat is meggyőzte. A munkanélküliségi ráta leszorítása mellett különösen fontos feladat a részvételi arány, azaz a munkaerő-kínálat növelése; ez utóbbi téren az 1990-es évek végének fellelőzése valamelyes javulást hozott, áttörést azonban nem. Ráadásul az aktivitás problé-

¹⁹ Az idevonatkozó különböző intézkedések összefoglaló bemutatását l. Sérandon (2003), pp. 34–37.

mája épp azon intézkedések tükrében válik különösen aktuálissá, amelyek jelentős mértékben hozzájárultak a munkanélküliségi ráta csökkentéséhez. A népesség öregedésének régóta ismert problémája mellett ugyanis a heti kötelező munkaidő csökkenése is sürgeti a munkaerő-kínálat növelését. Franciaország nemzetközi összehasonlításban viszonylag alacsony foglalkoztatási rátával bír, s különösen alacsony ez a ráta az idősebb aktív életkorú korcsoportok esetében (az EU-ban a legalacsonyabbak közt van).²⁰ A lehetséges megoldások között szerepel a munkába állás, illetve a munkában maradás eddiginél hatékonyabb ösztönzése, többek között a nyugdíjrendszer, azon belül is a korai nyugdíjba vonulás szabályainak reformjával, illetve az adórendszer hosszú távú átalakításával.

A másik nagy probléma a strukturális munkanélküliség tartósan magas szintje. A munkanélküliségi ráta különösen magas a fiatalok, illetve a nők körében. Ez többek között jelzi az új belépők nehézségeit a munkaerőpiacon, kiemeli az élethossziglan való tanulás (illetve tanulási stratégia) szükségességét, valamint tükrözi a munkaerőpiac még mindig jelentős fokú merevségét.

3.2. Nyugdíjrendszer, egészségügy

Az öregedő népesség a fejlett országokban komoly kihívás elé állítja a közkiadásokat – Franciaországban (csakúgy, mint a fejlett országok többségében) még bőven van tennivaló annak érdekében, hogy az állam hosszú távon is megfelelően tudja kezelni ezt a kihívást. A kormány és a szociális partnerek, felismerve a helyzetet, egyetértenek abban, hogy a nyugdíjrendszer átfogó reformjára van szükség, mivel a jelenlegi feltételek mellett a rendszer hosszú távon nem finanszírozható. A Jean-Pierre Raffarin vezette kormány elkötelezte magát a reform mellett, azonban a 2003-as bevezetés – a részletes

²⁰ European Commission (2003a), p. 82. 2002 márciusában az aktivitási ráta az 50 éves és annál idősebb férfiak között 36,7%, a nők ugyanezen korosztálya esetében pedig 25,6% volt (Erhel (2003), p. 14).

előzetes konzultációk ellenére – korántsem mentes a problémáktól, társadalmi feszültségektől.

Hasonlóan nagy vitát váltott ki a Balladur-kormány idején az a nyugdíjreform, amely a magánszférában dolgozók számára kötötte a korábnál hosszabb (40 éves) munkaviszonyhoz a teljes összegű nyugdíj kifizetését. A reformok folytatásával később (1995–1997 között) már az Alain Juppé vezette kormány is próbálkozott, újabb lépésekre azonban a nagy társadalmi ellenállás miatt akkor nem került sor.

A 2003-as reform²¹ egyik fő eleme az állami és a magánszférában dolgozókra vonatkozó szabályok egységesítése. A reform ténylegesen öt év múlva kezdődik el: 2008-tól a közalkalmazottakat is 40 évi munkaviszony után illeti meg a teljes összegű nyugdíj (az ő esetükben ez jelenleg 37,5 évi munkaviszony után jár). Egységesítik a nyugdíjjárulékot is, a közalkalmazottak jelenleg 7,85%-os nyugdíjjárulékát a jelenleg csak a magánszektorra érvényes 10,35%-ra emelve.²² Általános lesz továbbá a nyugdíjelőtakarékosság jelenleg csak az állami tisztviselőknek járó adókedvezménye.

A fenti lépések elvileg csak a közalkalmazottak (Franciaországban egyébként igen jelentős létszámú) körében számíthatnak volna ellenállásra, a reform folytatása azonban már a magánszektorban dolgozókat is érinti. 2008-tól ugyanis általános érvénnyel tovább emelik a teljes összegű nyugdíjra való jogosultsághoz szükséges járulékfizetési időt: ez 2012-ben 41 év, 2020-tól pedig már 42 év lesz.

A nyugdíjkorhatár nem változik, továbbra is 60 év lesz,²³ de aki úgy kíván 60 éves korában nyugdíjba vonulni, hogy még

²¹ A nyugdíjreform alábbi rövid bemutatásánál az MTI által készített összefoglalót (MTI 2003) használtam fel.

²² Az állami alkalmazottak egyes csoportjainál – például az ápolónőknél és a házi beteggondozóknál – a járulékteher növekedését kompenzálják.

²³ Egyes nehéz munkák végzőinek karkedvezménye megmarad. Javul a nagyon korán munkába állók helyzete is: a 14–15 évesen munkába állók már 58 éves korukban nyugdíjba vonulhatnak.

nem teljesítette a 42 évi járulékfizetést, az a 100%-osnál alacsonyabb nyugdíjat kap. Ha viszont valaki a 60 éves korhatár felett is dolgozik, akkor a 100%-osnál magasabb – évente meghatározott mértékben emelkedő – nyugdíjat kap. A 100%-os nyugdíj a kifizetésűk esetében a minimálbér 75%-át, a náluk nagyobb jövedelműek esetében átlagjövedelmük 66%-át jelenti, azaz a nyugdíjak csökkenni fognak.

A nyugdíjrendszer mellett az egészségbiztosítás is reformra szorul Franciaországban. Három pozitív szaldójú évet követően ugyanis a társadalombiztosítás 2002-ben újra hiánnyal zárta az esztendő. A 3,2 milliárd euróra becsült hiány kialakulásáért alapvetően a betegségbiztosítási költségek alakulása a felelős: csak az általános betegségbiztosítási kassa becsült hiánya 6,1 milliárd euró volt 2002-ben.²⁴

Az egészségügy területén a költségvetés 2003-ra továbbra is a kiadások növekedésével számol, annak ellenére, hogy a közelmúltban elfogadott strukturális intézkedésektől azt várják, hogy megtörik az egészségügyi kiadások emelkedésének dinamikáját. A 2002 márciusában életbe lépett törvény változtatott a magánorvosok és az egészségbiztosítási szervezetek közötti viszonyon, valamint bevezette az egyéni szerződések új, második kategóriáját, az ún. közegészségügyi szerződéseket. Ez utóbbiak lehetővé teszik a hozzájuk csatlakozó egészségügyi szakemberek számára az általános díjas térítést, cserébe azokért az erőfeszítésekért, amelyeket a megelőzés, a gyógyítási tevékenység folyamatosságának biztosítása és összehangolása érdekében tesznek.²⁵

Az egészségügyben további reformok is szükségesek. Ezek előkészítése érdekében a francia egészség-, családjogi és a hátrányos helyzetűekért felelős miniszter még 2002-ben három munkacsoportot hozott létre. Az első munkacsoport az állam és a társadalombiztosítás közötti optimális viszony

(a betegségbiztosítás megfelelő „kormányzása”) kidolgozásán dolgozik. A második munkacsoport feladata a betegségbiztosítási kiadások nemzeti előirányzatainak szakmai alapra helyezése: a kiadások vegyék figyelembe a kezelések fejlődését, valamint legyen mérhető a kiadások növekedésének gyógyászati szempontból való „hasznossága”. A harmadik munkacsoport az alaprendszer és a kiegészítő biztosítási rendszerek közötti viszony, illetve a nemzeti szolidaritás helyének meghatározásán munkálkodik.²⁶

A majdani reformok – más országok tapasztalatait is figyelembe véve – az alábbi főbb problémaköröket kell, hogy érintsék:²⁷

- * A betegségbiztosítás újfajta „kormányzásának” kialakítása, amely tisztázza az állam és a betegségbiztosítás egymáshoz való viszonyát, s a korábbiaknál nagyobb mértékben bevonja az egészségügyi szakma és a biztosítottak képviselőit a rendszer irányításába.
- * A rendszer irányítására a leginkább alkalmas területi egység meghatározása. Ez felveti az egészségügy regionalizálásának kérdését. Vagy egy felülről elvégzett dekoncentrációs folyamat (regionális egészségügyi ügynökségek létrehozása) révén, vagy pedig a decentralizáció által, ami a helyi önkormányzatok hatáskörét bővítené.²⁸
- * Új szabályozási módok kipróbálása, amelyek a korábbiaknál nagyobb mértékben engedik érvényesülni a versenyt (különösen a biztosítók vagy az ellátást nyújtók/termelők között).
- * Az egészségügyi javak és szolgáltatások azon kosarának meghatározása, amelyre a térítés vonatkozhat. E kosárba csak olyan javak és szolgáltatások kerülhetnek be, amelyeknek orvosi hasznossága bizonyított, és amelyeket a közösség alapvető/kiemelt fontosságúnak tart.

²⁴ Bussière (2003), p. 5. Az általános betegségbiztosítási kassa alá tartozik a népesség több mint 80%-ának betegségbiztosítása.

²⁵ Bussière (2003), p. 9.

²⁶ Bussière (2003), p. 10–11.

²⁷ Bussière (2003), p. 12.

²⁸ A francia egészségügy regionalizálásának kérdéseit részletesen tárgyalja Pascal – Piovesan (2003).

- * Az egészségügyi kiadások kordában tartását célzó hagyományos és orvosi módszerek megerősítése, a 2002 márciusában életbe lépett törvénnyel összhangban.

3.3. Közkiadások

A kormányzati kiadások kordában tartása a francia költségvetési politika kiemelkedően fontos feladata. A középtávú előrejelzések ugyanis a reálértéken számított kiadások alapján meghatározott kiadási normákon alapulnak. 2000 óta ez a stratégia nem bizonyult hatékonynak, mivel az éves költségvetésben meghatározott reálnövekedési normák nem feleltek meg a középtávú előrejelzésnek. Ezen túlmenően 2002-ben a költségvetésben kitűzött célok – amelyek már eleve nem voltak összhangban a középtávú előrejelzéssel – nem teljesültek. A fentiekkel ellentétben a kormányzati kiadások növekedésének 2003-ra meghatározott normája teljes mértékben összhangban van a középtávú előrejelzésekkel. Ez azonban azt is jelenti, hogy 2003-ban sem kerül sor az előző évek jelentős túlköltekezésének korrekciójára.²⁹

A norma hitelének növelése érdekében a francia kormány egy sor, a kiadások növekedését visszafogni kívánó intézkedést jelentett be az egészségügyi szektorban. Emellett kifejezte azt a szándékát, hogy egy korrekciós költségvetési számlát vezet be a társadalombiztosítás számára, amennyiben annak kiadásai „kicsúsznának” a normából. E lépések hatékonyságát ma még nem lehet lemérni, az viszont biztos, hogy a közkiadások kordában tartása az egyik legfontosabb feltétele annak, hogy az államháztartás egyenlege – legkésőbb 2006-ra – egyensúly közeli helyzetbe kerüljön.³⁰

Az egyensúly elérése érdekében alapvetően a kiadásokhoz kell hozzájárulni. A bevételek növelése ugyanis meglehetősen nehéznek tűnik Franciaországban, ahol nemzetközi összehasonlításban is magas az adóteher; ez az állítás az elmúlt évek során tett könnyítések³¹ ellenére is igaz. Az adók és egyéb adójellegű közterhek emelése nem csupán a francia gazdaság versenyképességét ásná alá, hanem épp a foglalkoztatás növelése érdekében tett (és nem mellékesen hatékonynak bizonyult) intézkedések sikere ellenében is hatna.

A kiadások terén nyilvánvaló, hogy alapvető fontosságú az egészségügy és a nyugdíjrendszer előzőekben tárgyalt problémáinak megoldása. Amint láthattuk, közép- és hosszú távú tervek születtek mindkét területen, ugyanakkor rövid távon további intézkedések is szükségesek. A francia kormány az eredeti tervezethez képest több kiadási tételt is törölt a 2003-as költségvetési tervből. Ez azonban még nem hoz áttörést: az OECD 2003 júliusában megjelent országtanulmányában leszögezi, hogy mindezen lépések ellenére a GDP 3,5%-át meghaladó mértékűre becsüli a 2003. évi francia államháztartási hiányt.³² Az alábbiakban a közkiadások kordában tartására vonatkozóan itt megfogalmazott legfontosabb általános javaslatokat foglaljuk össze.

Az egyensúly közeli állapot eléréséhez szükséges a kiadások növekedésének a korábbiaknál hatékonyabb kontrollja. 1990 óta a közkiadások GDP-hez viszonyított aránya három százalékponttal növekedett Franciaországban, miközben a fejlett országok többségében ez az arány jelentősen csökkent. 1995 és 2002 között már Franciaországban is érzékelhető volt e téren a javulás. Ekkor a közkiadások GDP-hez viszonyított aránya 1,1 százalékponttal csökkent; a csökkenés mértéke azonban jóval alatta maradt a korabeli előrejelzésekben prognosztizált mértéknek.³³

²⁹ European Commission (2003a), p. 83.

³⁰ A francia kormány korábban 2004-re tervezte az egyensúly közeli helyzet elérését, ám a 2002-es adatok, valamint a 2003-ra vonatkozó előzetes becslések ismeretében módosított a terven. A kényszerű módosítás logikus következménye a stabilitási és növekedési paktum további lazítására való francia törekvés.

³¹ Köztük a személyi jövedelemadó, a társasági adó és a forgalmi adó kulcsainak csökkentése. Az adóreform 2000 és 2003 közötti lépéseiről részletesen l. OECD (2001), pp. 57–58.

³² OECD (2003), p. 10.

³³ OECD (2003), p. 14.

A többéves kormányzati kiadási előirányzatok sorozatos túllépése rávilágít annak fontosságára, hogy a kormánynak a jövőben hatékonyabban kell tudnia ellenőrizni a központi kiadások azon részeit, amelyek az állami költségvetésen kívül esnek. Szükséges, hogy a hatóságok képesek legyenek kikényszeríteni a kormányzati kiadásokból gazdálkodó valamennyi szervezetből, hogy hozzájáruljanak a költségek emelkedésének visszafogásához. Ebben sokat segíthet, ha a döntéshozókat minden esetben szembesítik döntéseik hosszú távú következményeivel.

A beruházások növekedését eredményesen ösztönző gazdaságpolitika, a vállalatok ennek révén elérhető gyorsabb növekedése és jobb termelékenységű mutatói szintén javíthatnának az államháztartás helyzetén. Speciális problémát jelentenek az állami tulajdonban lévő vállalatok. Annak ellenére, hogy a francia állam az utóbbi években mintegy 2000 vállalatból vonult ki, még mindig körülbelül 1500 vállalat felett bír tulajdonosi, illetve ellenőrzési joggal.³⁴ E vállalatok túlnyomó része ugyan viszonylag kicsi, ám akadnak köztük nagy, ennél fogva az üzleti szektorban is meghatározó szereppel bíró cégek. Noha e cégek közül több is igen komoly üzleti sikereket ért el, összességében ez a vállalati kör komoly veszteséget termel. Éppen ezért szükséges irányításuk hatékonyabbá tétele: ezt célozza az Állami Részesedések Ügynökségének (*Agence des Participations de l'Etat*) a közelmúltban történt létrehozása. Annak érdekében, hogy a jelenleginél jóval kevesebb közpénz folyjon el veszteséges tevékenységek finanszírozására, elengedhetetlen a privatizációs folyamat folytatása.

A szűkösen rendelkezésre álló források mellett megtakarításra adhat lehetőséget azok hatékonyabb allokálása. Ennek érdekében átláthatóbbá kell tenni az állami költségvetés és a többi kormányzati kiadás közötti kapcsolatokat. Ennek révén lehet esély arra, hogy egy jobban integrált, megalapozottabb középtávú megközelítés érvényesüljön a közkiadások tervezésénél. Ebbe az irányba tett pozitív lépés az, hogy az állami költség-

vetéshez mellékletként csatolják a kormányzat középtávú kiadásainak tervezetét, valamint az, hogy az állami és a társadalombiztosítási költségvetés vitája időben szinte teljesen párhuzamosan zajlik. Az integrált megközelítés általánossá válásához azonban további lépésekre – például a helyi önkormányzatok nagyobb hatékonyságra való ösztönzésére – is szükség van.

4) ZÁRÓ MEGJEGYZÉSEK

Franciaország az 1998 óta eltelt fél évtizedben több tekintetben is javítani tudott gazdasági teljesítményén. Az 1998 és 2000 közötti kedvező konjunktúrájú időszak nyomán jelentősen enyhült a munkanélküliség. A gazdaságpolitika változásainak is köszönhetően ma már lényegesen alacsonyabb növekedési ütem szükséges a foglalkoztatás bővüléséhez, mint egy évtizeddel ezelőtt. A fellendülés eredményei közül a foglalkoztatásra gyakorolt kedvező hatás máig is érezhető, ugyanakkor más kedvező hatások – elsősorban az államháztartás egyenlegének javulása – nem bizonyultak tartósnak: a 2001 óta beköszöntött lassabb növekedés mellett az egyensúlyi mutatók ismét az 1998-as, vagy annál is kedvezőtlenebb szintre álltak be.

Az 1998–2000-es francia fellendülés azonban ezzel együtt rávilágított egy érdekes tényre: nevezetesen arra, hogy az egymással igen nagymértékben összefonódott francia és német gazdaság nem feltétlenül mindig és mindenben mozog ugyanabba az irányba. Miközben például az infláció terén összességében igen hasonló volt a két gazdaság teljesítménye, addig az államháztartási egyensúly alakulásában rövid távon, a foglalkoztatás tekintetében pedig középtávon is jelentős különbségek mutatkoztak. A két gazdaság fejlődésének különbségeit természetesen részben indokolják a német újraegyesítés közép- és hosszú távú hatásai, ugyanakkor az is világos, hogy az 1990-es évek második felének határozottabb francia gazdaságpoliti-

³⁴ OECD (2003), p. 13.

kája is jelentős szereppel bírt abban, hogy a foglalkoztatás tekintetében a két ország helyzetének alakulása jelentősen eltért egymástól.

A francia gazdaságpolitika lényeges – és a magyar gazdaságpolitikai tervezők és döntéshozók figyelmére különösen érdemes – vonása a közép- és hosszú távú gondolkodás (ahogy láttuk, például a nyugdíjrendszer reformjának terve 2020-ig lebontva határoz meg intézkedéseket). Ez még akkor is komoly értéknek tekintendő, ha az elmúlt években a középtávú tervek előirányzatai – elsősorban az állami kiadásokat illetően – több ízben is meghíúsultak. A hibákból tanulva – márpedig az utóbbi években a közkiadások tervezésével kapcsolatban meghozott intézkedések e tanulási folyamat meglétét jelzik – a hosszú távú tervezés nagyon fontos eszköze lehet a nagy kihívásokkal való sikeres szembenézésnek. A siker márpedig nemcsak Franciaország számára fontos: az EU és az EMU tagjaként – méghozzá a második legnagyobb gazdasággal rendelkező tagjaként – a franciák lépéseinek eredményei vagy eredménytelensége komoly hatással lehetnek mindkét unió jövőjére.

* * * * *

REFERENCIÁK

- Bussière, Corinne (2003): 'La maîtrise des dépenses de santé', *Regards sur l'actualité*, No. 288, pp. 5–12
- Erhel, Christine (2003): 'L'emploi et le chômage en France, au début des années 2000', *Regards sur l'actualité*, No. 290, pp. 5–19
- European Commission (2002): 'The EU Economy: 2002 Review', *European Economy*, 2002/6

- European Commission (2003a): 'France. Report on the Implementation of the 2002 Broad Policy Guidelines', *European Economy*, 2003/1, pp. 82–88
- European Commission (2003b): 'France: Low Growth and Deteriorating Public Finances for a Second Consecutive Year in 2003', *European Economy* 2003/2, pp. 58–60, Statistical Annex, pp. 101–123
- Lettre Mensuelle de Conjoncture*, No. 458, mai 2003
- Matthes, Jürgen (2003): 'Deutsch-französische Wirtschaftsperspektive im Vergleich', *IW-trends*, 1/2003, pp. 13–23
- MTI (2003): *Franciaország: az új nyugdíjtörvény terve*, 2003. május 6. (PAN-EU) (0506-MTIk1021)
- OECD (1999): *OECD Economic Surveys: France*, OECD, Paris
- OECD (2001): *OECD Economic Surveys: France*, OECD, Paris
- OECD (2003): *OECD Economic Surveys: France*, OECD, Paris
- Pascal, Christophe – Piovesan, David (2003): 'Quelle régionalisation pour le système de santé', *Regards sur l'actualité*, No. 288, pp. 13–26
- Sérandon, Denis (2003): 'Aménagement des 35 heures, harmonisation des SMIC et allègements des charges', *Regards sur l'actualité*, No. 290, pp. 21–38